

İLM-İ TEDBİR-İ MÜLK:
“DEVLET YÖNETME
BİLİMİ” YA DA
TÜRKÇE YAZILAN
İLK POLİTİK
EKONOMİ DENEMESİ
CHARLES WELLS

VakıfBank Kültür Yayınları: 0036
İktisat: 002

**İLM-İ TEDBİR-İ MÜLK: “DEVLET
YÖNETME BİLİMİ” YA DA TÜRKÇE
YAZILAN İLK POLİTİK EKONOMİ
DENEMESİ**
CHARLES WELLS

Özgün Adı:
*İlm Tedbiri Milk. “The Science of The
Administration of a State”; or An Essay on
Political Economy in Turkish, Being The
First Ever Written In That Language*
Hazırlayan
Mutlu Dursun

Yayın Müdürü
Dr. Hasan Aksakal

Tasarım ve Yayın Kimliği
Bülent Erkmen

Tasarım Uygulama ve
Yayın Standartları
Barış Akkurt, BEK

Kapak Görseli
Faruk Özcan

Kitap Editörü
Dr. Erdem İlgi Akter

Sayfa Uygulama
Gelengül Erkara

Son Okuma
Mehmet Ata Arslan

Tasarım Danışmanlığı
BEK

VakıfBank Kültür Yayınları
Büyükdere Caddesi No: 97 – Kat 4,
Şişli 34394 İstanbul
Telefon: 0 212 354 5730
www.vbky.com.tr – info@vbky.com.tr
Sertifika No: 40141

© Vakıf Pazarlama San. ve Tic. A.Ş.,
2020

ISBN 978-605-7947-11-6

*Kitabın Türkçe yayın hakları VakıfBank
Kültür Yayınları'na aittir. Tanıtım
amacıyla, kaynak göstermek şartıyla
yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir elektronik veya mekanik araçla
çoğaltılamaz. Eser sahiplerinin manevi ve
mali hakları saklıdır.*

Baskı
Ofset Yapımevi
Şair Sokak No: 4, Çağlayan Mahallesi,
34410 Kağıthane, İstanbul
Telefon: 0 212 295 86 01
Sertifika No: 45354

1. Baskı: Şubat 2020

İLM-İ TEDBİR-İ MÜLK:
“DEVLET YÖNETME
BİLİMİ” YA DA
TÜRKÇE YAZILAN
İLK POLİTİK
EKONOMİ DENEMESİ

CHARLES WELLS

HAZIRLAYAN
MUTLU DURSUN

CHARLES WELLS

İngiliz Şarkiyatçı ve dilbilimci Charles Wells 1839 yılında doğdu ve Oxford Üniversitesi'nde okudu. Ardından Almanya'nın Leipzig Üniversitesi Şarkiyat Çalışmaları bölümünde doktora yaptı. *Daily Telegraph*'ta başlayan muhabirlik kariyerini Büyük Britanya Dışişleri Bakanlığına bağlı komitelerde danışmanlık ve diplomatik çevirmenlik yaparak sürdürdü. Londra'yı ziyareti sırasında çevirmenliğini yaptığı Sultan Abdülaziz'in daveti üzerine, 1869-1873 yılları arasında İstanbul'daki Mekteb-i Bahriye-i Şahane'de İngilizce öğretmenliği yaptı. Daha sonra King's College'ta Arapça, Osmanlı Türkçesi ve Farsça dersleri verdi. Kraliyet Asya Araştırmaları Topluluğu üyeliğine kabul edilen Wells, Londra'da sürgün hayatı yaşayan Namık Kemal, Ziya Paşa ve Ali Suavi ile arkadaşlık kurdu; Yeni Osmanlıların *Hürriyet ve Muhbir* gazetelerini yayınlamalarına destek oldu. Öte yandan 1880'de *Redhouse İngilizce-Türkçe Sözlüğü*'nün yeni edisyonunu hazırladı. İlk eseri olan *İlm-i Tedbir-i Müllk'ün* (1860) ardından, *Mehmed, The Kurd and Other Tales from Eastern Sources* (1865) adlı bir öykü derlemesi yaptı. İlerleyen yıllarda *The Practical of the Turkish Language* (1880) ve *The Literature of the Turks: A Turkish Chrestomathy* (1891) gibi eserler yayınlayan Charles Wells, 5 Ekim 1917'de Londra'da öldü.

MUTLU DURSUN

1979, İstanbul doğumlu olan Mutlu Dursun, Bilgi Üniversitesi İletişim Fakültesinden lisans, Yıldız Teknik Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünden ise yüksek lisans derecelerine sahiptir. Daha önce Tübingen Üniversitesi Şarkiyat Çalışmaları bölümünde misafir öğrencilik yapan Dursun, İstanbul Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde doktora çalışmalarını sürdürmektedir. Çeşitli gazete ve dergilerde Osmanlı kültür tarihi ve seyahat yazıları yayınlanmış olan Mutlu Dursun çevirmenlik ve editörlükle uğraşmaktadır.

İÇİNDEKİLER

Yayıncının Notu

007

Birinci Bölüm

İnsanın İbtidaî Hâlini ve İşbölümünü Anlatır

009

İkinci Bölüm

Ticaret Hakkındadır

012

Üçüncü Bölüm

Mal Hakkındadır

014

Dördüncü Bölüm

Sermaye Hakkındadır

017

Beşinci Bölüm

Madenî Paranın Ortaya Çıkışı ve Paranın Değerini

Bozmanın Kötü Sonuçları Hakkındadır

020

Altıncı Bölüm
Senet Kâğıdı ve Banka Hakkındadır
024

Yedinci Bölüm
Vergiler Hakkındadır
031

Sekizinci Bölüm
Borçların Hükümü Hakkındadır
035

Dokuzuncu Bölüm
İcâtlar ve Sonrası Hakkındadır
037

Özgün Metin
İlm Tedbiri Milk. “The Science of The Administration of a
State”; or An Essay on Political Economy in Turkish, Being
The First Ever Written In That Language
043

YAYINCININ NOTU

İngiliz Şarkiyatçı Charles Wells'in (1839-1917) yirmi bir yaşından itibaren yazdığı ve ilk eseri olan *İlm-i Tedbir-i Mülk*, 1860'ta, "Devlet Yönetme Bilimi ya da Türkçe Yazılan İlk Politik Ekonomi Denemesi" altbaşlığıyla Londra'da yayımlanmıştır. Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınan bu deneme, Tanzimat aydınlarının modern politik-ekonomi konusundaki temel bilgi eksikliğini gidermek amacıyla, alanında yazılmış ilk eser olma iddiasıyla okurların ilgisine sunulmuştur.

Londra'da Türkçe yayın yapan genç bir İngilizin, ekseriyeti İstanbul'da bulunan Osmanlı-Türk aydınlarına ulaşma kabiliyetinin kısıtlılıklarını dikkate aldığımızda, Wells'in ilk politik-ekonomi kitabının yazarı olma iddiasındaki küçük yanlısına kabul edilebilir görülmelidir. Kendisinden yaklaşık yüz yıl sonra, Prof. Dr. Cavit Orhan Tütengil, Wells'in çalışmasının ilk Türkçe iktisat kitabı olmadığını, fakat "Türkçe yazılmış ilk telif iktisat kitabı" olarak kabul edilebileceğini ifade etmiştir. Tütengil'in belirttiği üzere, Jean Baptiste Say'dan yapılan ve *İlm-i Tedbir-i Menzil* adını taşıyan ilk eser, 1852 tarihlidir.

Osmanlı Türkçesi ve günümüz Türkçesiyle, iki metin halinde yayına hazırladığımız *İlm-i Tedbir-i Mülk*'ün Tanzi-

mat döneminin dil ve anlatımına sahip olduğu görülecektir. Eserin 1860'ta, anadili Türkçe olan biri tarafından editörlüğünün yapılmaması nedeniyle anlatımında kimi bozukluklar fark edilecektir. Gerek metni Osmanlı Türkçesinden modern Türkçeye çeviren Mutlu Dursun, gerekse VakıfBank Kültür Yayınları yayın ekibi metnin özgünlüğüne müdahale etmemek ve eserin ruhunu olduğu haliyle yansıtmak adına ilgili anlatım bozukluklarına dokunmamıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSANIN İBTİDAÎ HÂLİNİ VE
İŞBÖLÜMÜNÜ ANLATIR.

Başlangıçta insanlar avlanmaya çıkıp yakaladıkları hayvanların etinden ve topladıkları sebzelerden geçindiler. Giysileri için hayvanların postlarını yüzdüler. Yemek ve içmek dışında başka ihtiyaçları yoktu ama bir gün ava çıktıklarında hiçbir şey yakalayamadılar, sebze bile bulamayıp karınları aç (2) olup açlık ağrısı ve sızidan kaynaklı bir çaresizlik hâkimken; bu derdimize nasıl bir çare bulalım diye tefekkür deryasına dalıp akıllarına hayvanları canlı canlı yakalayıp evcilleştirmek geldi. İhtiyaçları olmadıklarında saklayıp koruma altına aldılar. Bu şekilde çoban oldular. Hayvan sürülerini beklerken boş zamanları olduğundan bir sebze bulup bir bulamamak korkusunu başlarından defetmek için çare arayıp, yeri kazıp tohum ekip uzman oldular (deneyim kazandılar). Ziraat ortaya çıktı. Öylesine giydikleri postları (3) tenlerine uyan ve göze hoş gelir şekiller vermek amacıyla kesip düzenlediler. Giysiler ortaya çıktı. Her ne kadar eski günlerinde doğa canlanırken ve bolluk varken saklanmak ve korunmak amacıyla mağaralara kaçmışlarsa da şimdi ağaç kesip kulübe ve daha sonra ev yaptılar ama bu zamanda Allah'ın hikmetiyle bir kimse iş tutarken arkadaşlarına üstün geldi. Her kim ki kendine has bir beceride zayıf ise işi bilen birisinin yanına gelip “Birader sen bana bu işi yola koymakta yardımcı ol [iş] gerekli hassasiyetle eline al, başka beceri gerektiren bir işte gerektiğinde de ben sana yardımcı olayım.” dedi. (4) Bu şekilde işbölümü ortaya çıktı ve adım adım, herkes azmettiği (niyetlendiği) mesleği sürekli bir şekilde yaparak çabuk ve mükemmel iş çıkarmayı öğrendi. Zanaatkârlık ve meslekler ortaya çıktı. Bu hüsnü

tedbirle (iyi düşünülerek tutulan yol) bolluklar her iki tarafın da faydasına olup “Yüz şeye sâlik olma, bir şeye sâlik ol ki ustası olasın” kuralınca işbölümünün faydası üzerinde çalıştıkça hasılat fazlalaşıp herkesin mal ve yiyeceği çoğaldı ve sınıdıkça işbölümünün getirdiği bollukla meydana gelen boş zaman ve para üzerine bilgi edindikçe (6) sadece zanaatlar ve meslekler değil, her nasıl âlimler bilgiyi bir ağaca benzetmişlerse bunlarda da dallar ortaya çıktı. Ve zamanın akışıyla her kişi sözle ifade edilemeyecek derecede ustalaştı. Hatta bugünlerde halkın hepsi bir diğerine işbölümüyle yardım ettiklerinden her biri varlık içindedir ki, hâlihazırda fakir bir amelenin daha önceki zamanlardaki bir hükümdardan yiyeceği, hizmetçileri çok ve rahattır. Pabuçlarını yapmak için nice gayretler gösterilir. Çoban koyunu bekler, kürkçü yünü keser, hallaç tarar, (7) eğerci dokur, terzi diker ve pabuçları ev eşyası olarak görmek için pek çok kimsenin işi üstlenmesi gerekir. Madenci, demirci, dülgürlükle o kadar çok kişi meşguldür ki, sadece vatanda değil, bulunduğu yerin dört bir yanında her şahıs gayret gösterir.